

ΓΕΥΜΑ ΜΕ ΤΗΝ «Κ»	ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ	ΙΣΤΟΡΙΑ	ΑΘΛΗΤΙΚΑ	ΚΑΙΡΟΣ
------------------	--------------	---------	----------	--------

Η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ

Μύθοι και πραγματικότητα για την αμφιλεγόμενη οργάνωση αξιωματικών και τον ρόλο του Ανδρέα Παπανδρέου

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ*

Επιν αρκετά μακρά ιστορία των μυστικών οργανώσεων που ταλάνισαν το εσωτερικό του ελληνικού στρατού από το 1909 έως το 1974, μία – αν και έχει περάσει μισός αιώνας από την αποκάλυψή της – εξακολουθεί να καλύπτεται από ακλύ μυστηρίου. Η οργάνωση ΑΣΠΙΔΑ (Αξιωματικοί Σώσατε Πατρίδα Ιδέα Δημοκρατία Αξιοκρατία) ως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 αντι-

μετωπίζονταν ως απόλυτο ψεύδος, ως μια σκευωρία που άνοιξε τον δρόμο για τη δικτατορία του 1967. Η πραγματικότητα είναι πιο σύνθετη, και το παρόν άρθρο θα επιχειρήσει να βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση της υπόθεσης αυτής. Τον Φεβρουάριο του 1964 η Ενωση Κέντρου με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου κέρδισε τις εκλογές με το σαρωτικό 52,8%. Η δημοτικότητα της νέας κυβέρνησης στον Στρατό ήταν αμφίβολη

51 χρόνια πριν

λόγω και της ρητορικής του Ανένδοτου Αγώνα, που θεώρησε τον Στρατό κομματική μηχανή της ΕΡΕ. Βέβαια η Ε.Κ. είχε και υποστηρικτές εντός του στρατεύματος, οι οποίοι θεωρούσαν πως στα ανώτατα κλιμάκια κυριαρχούσαν φανατικοί αντίπαλοι του Κέντρου έτοιμοι ακόμη και να ανατρέψουν την κυβέρνηση. Γι' αυτόν τον λόγο τόσο ο υπουργός Εθνικής Αμυνας Π. Γαρουφαλιάς, όσο και ο υφυπουργός του Μ. Παπακωνσταν-

τίνου κατακλύστηκαν από υπομνήματα αξιωματικών που ζήτησαν σαρωτικές μεταβολές στη σύνθεση της διοίκησης του Στρατού. Τελικά, η συμβιβαστική έναντι των Ανακτόρων τακτική του Γ. Παπανδρέου προκάλεσε δυσάρεστα στους νεότερους και δυναμικότερους οπαδούς της Ε.Κ. στο στράτευμα. Ένας από αυτούς, ο 32χρονος λοχαγός Α. Μπουλούκος, τον Ιούλιο του 1964, επικαλούμενος τον φόβο δεξιού πραξικοπήματος, προχώρησε στην ίδρυση της οργάνωσης ΑΣΠΙΔΑ.

Η συγκρότηση μιας περιεργής κίνησης στρατιωτικών

Ο Μπουλούκος, παλιός οπαδός του Γ. Γρίβα, διατηρούσε εχθρική στάση έναντι των κυβερνήσεων Καραμανλή για την εγκατάληψη της ενωτικής προοπτικής στο Κυπριακό. Όταν ο Γρίβας το 1960 εμφανίστηκε ως ένας από τους ηγέτες της κεντρικής αντιπολίτευσης, ο Μπουλούκος ενθουσιασώς συμμετείχε στη δημιουργία μιας συνωμοτικής ομάδας αξιωματικών η οποία φαίνεται πως στόχευε ακόμη και σε δυναμική αναμέτρηση με την κυβέρνηση. Η «κίνηση Γρίβα» έγινε εύκολα αντιληπτή και διαλύθηκε μέσω δυσμενών μεταθέσεων ευαριθμών στελεχών: η σύντομη αυτή εμπειρία πάντως υπήρξε καθοριστική για τον Μπουλούκο, ο οποίος προφανώς δεν μετέβαλε την πίστη του στην αναγκαιότητα σύμπτυξης συνωμοτικών ομάδων μέσα στον Στρατό.

Αρχικά, ο αρχηγός του ΑΣΠΙΔΑ στράφηκε στους παλαιούς συντρόφους του από την «κίνηση Γρίβα» και κατάφερε να επανασυγκολλήσει τον πυρήνα της. Πιθανότατα ο (διαβόητος τη δεκαετία του 1980) λοχαγός διαβίβασεν Θ. Τόμπρας ανέλαβε τη σύνταξη του όρκου της οργάνωσης. Σε ομολογουμένως περίεργα ελληνικά και με έντονη επιρροή από το αντίστοιχο κείμενο του ΙΔΕΑ, δίνονταν έμφαση στην προστασία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου από οιαδήποτε επιβουλή (κομμουνιστική ή μη), στην ανάγκη δημιουργίας μιας Μεγάλης Ελλάδας (μία σαφής αναφορά στη φιλοδοξία της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα) και στην υποκρέωση ένταξης στην οργάνωση αποκλειστικά αποφοίτων της Σχολής Ευελπίδων. Με βάση τις μαρτυρικές καταθέσεις βαθμοφόρων που βολιδοσκοπήθηκαν από τον Μπουλούκο, η οργάνωση δήλωνε αντίθετη προς τη Δεξιά και την Αριστερά, δεν είχε αντιμοναρχική στόχευση και ως βασικό της σκοπό έθετε την εξυπηρέτηση των μελών της σε θέματα ευνοϊκών τοποθετήσεων και προαγωγών. Μέχρι το φθινόπωρο του 1964, ο Μπουλούκος, εκμεταλλευόμενος τη θητεία του στην Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΚΥΠ), είχε καταφέρει να μυσήσει τουλάχιστον 40 κατώτερους αξιωματικούς, ακόμη και μέσα στο Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ).

Ταυτοχρόνως, ο επικεφαλής της οργάνωσης επιδίωξε να έρθει σε επαφή με πολιτικά πρόσωπα και στράφηκε στον φιλόδοξο, ραγδαία ανερχόμενο, αλλά άπειρο περί τα πράγματα της χώρας, υπουργό Προεδρίας Ανδ. Παπανδρέου. Η σχέση Μπουλούκου - Παπανδρέου εξακολουθεί να έχει σκοτεινές πτυχές. Καθώς φαίνεται, ο αρχηγός του ΑΣΠΙΔΑ αποκάλυψε την ύπαρξη της οργάνωσης στον υπουργό και ζήτησε τη βοήθειά του, κάτι που δεν σημαίνει και ανάληψη της πολιτικής αρχηγίας εκ μέρους του υπουργού. Ο Ανδρέας δεν απέρριψε, ως όφειλε, την επαφή με τον Μπουλούκο, πιθανόν θέλοντας πλήρτερη ενμέρωση για τα ενδότερα του Στρατεύματος. Όμως, μέσα στους επόμενους μήνες του 1964, οι επαναλαμβανόμενες αντιΝΑΤΟϊκές αναφορές του Ανδρέα τον απέξενωσαν από τον φιλοδυτικό Μπουλούκο.

Μέχρι το φθινόπωρο του 1964 ο Αρ. Μπουλούκος, εκμεταλλευόμενος τη θητεία του στην ΚΥΠ, είχε καταφέρει να μυσήσει τουλάχιστον 40 κατώτερους αξιωματικούς, ακόμη και μέσα στο ΓΕΣ.

6.7.1965. Στην επέκταση των ανακρίσεων σε στρατιωτικές μονάδες της Βόρειας Ελλάδας και στην απόρριψη της αίτησης αποφυλάκισης των λοχαγών αναφέρεται το πρώτο θέμα της «Κ».

Ο Ανδρέας Παπανδρέου έξω από το γραφείο του εισαγγελέα. Αποτέλεσε τον κύριο στόχο της υπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ, καθώς επιχειρήθηκε να εμφανιστεί ως ο πολιτικός νους πίσω από την αμφιλεγόμενη σημασία οργάνωση.

Ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ και στην αποκάλυψη του Αρ. Μπουλούκου.

Ο κατηγορούμενος λοχαγός Αρ. Μπουλούκος (δεξιά) με τον αδελφό του Διονύσιο και τον συνήγορο υπεράσπισης Ευάγγελο Γιαννιόπουλο στη δίκη του ΑΣΠΙΔΑ. Το Στρατοδικείο τον καταδίκασε σε 18 χρόνια κάθειρξη.

Αποκάλυψη της οργάνωσης και πολιτικές επιπτώσεις

Ο Μπουλούκος, είτε γιατί προξενούσε προβλήματα στα κεντρικά της ΚΥΠ είτε γιατί θέλησε να επεκτείνει την επιρροή του ΑΣΠΙΔΑ, μετατέθηκε στην Κύπρο στα τέλη του 1964. Στη Μεγαλόνησο όμως υπηρέτησαν πολλοί αντιπαπανδρέϊκοι αξιωματικοί και οι συνωμοτικές κινήσεις του έγιναν αντιληπτές. Ο παλιός του πάτρωνας Γρίβας έπαυσε να τον καλύπτει και την άνοιξη του 1965 ο Α/ΓΕΣ Γεννηματάς έλαβε τις πρώτες καταγγελίες για τον υπερκρίσιμο λοχαγό. Τελικά, τον Μάιο του 1965 ο Γρίβας κατηγορήθηκε ως ηθικός αυτουργός για συνωμοσία, αφήνοντας τον όμως να γυρίσει ανεμόκλιτος στην Ελλάδα, και την ίδια ώρα ενμέρωσε τον βασιλιά και τον υπουργό Εθνικής Αμυνας, όχι όμως και τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου.

Ο υπουργός Εθνικής Αμυνας Πέτρος Γαρουφαλιάς.

Την πρωτοβουλία κινήσεων πήρε πλέον ο Γαρουφαλιάς, που προφανώς δεσμεύθηκε απέναντι στον Γ. Παπανδρέου ότι θα φρόντιζε να μην αναμειχθεί το όνομα του Ανδρέα στην υπόθεση. Απομάκρυνε τους ελαχίστους ανώτερους αξιωματικούς που ήταν αφοσιωμένοι στην κυβέρνηση στον τομέα των πληροφοριών και ανέθεσε στον, ανεπιληπτός εθνικοφρόνης, αρχηγό του Στρατιωτικού Δικαστικού Σώματος, αντιστράτηγο Σίμο, τις ανακρίσεις. Το πόρισμα Σίμου απέδωσε μικρή σημασία στην οργάνωση και πρότεινε πειθαρχικά μέτρα για ελαχίστους αξιωματικούς, με πρώτο φυσικά τον Μπουλούκο. Η όποια ελπίδα για μυστικές ανακρίσεις κατέρρευσε νωρίς και αντιπολιτευόμενες εφημερίδες αποκάλυψαν την υπόθεση, κατηγο-

ρώντας τον Ανδρέα Παπανδρέου ως ηγέτη της οργάνωσης. Η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ όμως εμφανίστηκε σε μια ταραχώδη εποχή και η ψυχραιμία αντιμετώπιση της αποτέλεσε πολυτέλεια. Οι σχέσεις μεταξύ βασιλιά Κωνσταντίνου και κυβέρνησης επιδεινώθηκαν ραγδαία λόγω της επιθυμίας του πρώτου να έχει βαρύνοντα λόγο στα θέματα των Ενόπλων Δυνάμεων. Μόλις η καταγγελία για την ύπαρξη συνωμοσίας στο στράτευμα διέρρευσε, ο βασιλιάς και η ΕΡΕ (που από καιρό θεωρούσε την Ε.Κ. οινεί επαναστατικό κόμμα) ένιωσαν δικαιωμένοι. Την ίδια ώρα, ο κεντρικός τύπος αντιμετώπισε τον ΑΣΠΙΔΑ ως κατασκευασμένη σκευωρία και τον Α/ΓΕΣ Γεννηματά ως υπεύθυνο για μεγαλοποίηση της υπόθεσης. Σε αυτή τη γραμμή προσχώρησε τελικά και ο Γ. Παπανδρέου, με αποτέλεσμα η επιθυμία του για ανάληψη από τον ίδιο του υπουργείου Εθνικής Αμυνας και για αντικατάσταση του Γεννηματά να οδηγήσει στην πλήρη ρήξη με το Στέμμα τον Ιούλιο του 1965. Σε ένα φορτισμένο κλίμα οι ανακρίσεις για τον ΑΣΠΙΔΑ συνεχίστηκαν από τον στρατιωτικό ανακριτή Λαγάνη. Οι εκατοντάδες μαρ-

τυρικές καταθέσεις που συσσωρεύθηκαν όμως ελάχιστη βοήθεια προσέφεραν μέχρι και σήμερα στην κατανόηση του τι ακριβώς ήταν ο ΑΣΠΙΔΑ: στη συντριπτική τους πλειονότητα οι μάρτυρες κατηγορίας ασχολούνταν με τα πολιτικά φρονήματα των υποτιθέμενων συνωμοτών και όχι με πραγματικές πτυχές της δράσης τους. Το βούλευμα που εκδόθηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου 1966 πρότεινε την παραπομπή σε δίκη 27 αξιωματικών με τη βαρύτερη κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, προσδιορίζοντας ως αρχηγούς τους συνταγματάρχες Παπατέρπο και Αναγνωστόπουλο, ουσιαστικούς επικεφαλής της ΚΥΠ επί Ε.Κ. Είναι αυτόν τον πόσο για τις εφημερίδες της Κεντροδεξιάς οι κατηγορούμενοι ήταν ένοχοι, ενώ για εκείνες του Κέντρου και της Αριστεράς θύματα του δεξιού παρακράτους. Την ίδια στιγμή, αντίθετα με την επίσημη γραμμή τους κόμματός τους, σε συνομιλία με τον Κέντρο και τη Δεξιά, τόσο ο Ανδρέας όσο και ο Μ. Παπακωνσταντίνου αναγνώριζαν τον ΑΣΠΙΔΑ ως πραγματική οργάνωση, αλλά με μόνο στόχο την αλληλοβοήθεια μεταξύ των μελών της, χωρίς πολιτική ατζέντα.

Η δικαστική διερεύνηση και η ετυμγορία για τους 27

Η δίκη των εμπλεκόμενων ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1966 και διήρκεσε πέντε μήνες. Τόσο η αμερικανική, όσο και η βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα ήλπιζαν πως από την ακροαματική διαδικασία θα προέκυπτε καταφανής ανάμειξη του Ανδρέα που θα οδηγούσε στον εξοβελισμό του από την πολιτική ζωή και σε ομαλοποίηση της κατάστασης. Κάτι τέτοιο δεν συνέβη: οι μαρτυρίες δεν βοήθησαν σε μια πιο διαφωτιστική προσέγγιση της οργάνωσης, ενώ οι αλληλοκατηγορίες και η διαρκής ένταση μεταξύ κατηγορουμένων και έδρας δεν άφηναν τη διαδικασία να εξελιχθεί. Όταν μάρτυρας κατηγορίας υπονόησε ότι εμπλεκόμενος στη συνωμοσία ήταν και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμυνας, αντιστράτηγος Τσολλάκος, το Στρατοδικείο αποφάσισε να συνεχιστεί η διαδικασία κεκλεισμένων των θυρών, συσκοτίζοντας ακόμη περισσότερο την αλήθεια. Η ετυμγορία ανακοινώθηκε στα μέσα

Αθωώθηκαν 12, ενώ στους υπολοίπους επιβλήθηκαν ποινές φυλάκισης από 2 έως 18 χρόνια.

Μαρτίου του 1967 και περιελάμβανε την αθώωση 12 εκ των 27 κατηγορουμένων και ποινές που ξεκινούσαν από 18 χρόνια κάθειρξη (για τους Παπατέρπο και Μπουλούκο) και κατέληγαν στα δύο χρόνια φυλάκισης για άλλους κατηγορουμένους. Οι ποινές ήταν μάλλον καμπλές δεδομένης της βαρύτητας των κατηγοριών. Ας σημειωθεί πως οι καταδικασμένοι αξιωματικοί συμπεριελήφθησαν στην αμνηστία που χορήγησε η Χούντα τον Δεκέμβριο του 1967. Η άρση της ασυτοδικείας αποφάσισε να συνεχιστεί η διαδικασία κρατώντας ως πολιτικούς αρχηγούς της συνωμοσίας του ΑΣΠΙΔΑ αποτέλεσε τροχοπέδη στις απόπειρες συνεννόησης με-

ταξύ των μεγάλων αστικών κομμάτων και θεωρείται μία από τις αιτίες κατάρρευσης της υπηρεσιακής κυβέρνησης Παρασκευάπουλου, που άνοιξε τον δρόμο για νέα όξυνση των πολιτικών παθών. Συμπερασματικά, η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ προκάλεσε αναταράξεις δυσανάλογες του μεγέθους της και της δράσης της οργάνωσης. Κατά πόσα πιθανότατα κεντρική επιθυμία του εμπνευστή της συσσωμάτωσης Μπουλούκου ήταν η διαμόρφωση ενός δικτύου αλληλοποστήριξης, όπως είχε καταλήξει ο ΙΔΕΑ. Είναι εντυπωσιακό το πώς από τους κατηγορημένους της δίκης ελάχιστοι είχαν πραγματική σχέση με την οργάνωση: οι περισσότεροι διώχθηκαν μάλλον για τα φρονήματά τους παρά για την όποια συνωμοτική ζύμωση. Η Ε.Κ. έχασε τα αδύναμα ερεισώματα της στον τομέα των μυστικών υπηρεσιών και οι σχέσεις της με την ΕΡΕ δηλητηριάστηκαν, εμποδίζοντας την απαραίτητη μετά τα Ιουλιανά του 1965 καταλλαγή στην πο-

λιτική ατμόσφαιρα. Ουσιαστικά, ωφελημένοι από την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ ήταν δύο παράγοντες: Αρχικά, η ομάδα του Γ. Παπαδόπουλου που πρωταγωνίστησε στην εξουδετέρωση της ομάδας Μπουλούκου αποδεικνύοντας τη χρησιμότητά της στους πάτρωνές της: στελέχη που έγιναν πασίγνωστα μετά την 21η Απριλίου όπως οι Θεοφιλιόγιαννάκος, Στειακάκης, Παλαγιολόγος υπήρξαν δυναμικοί μάρτυρες κατηγορίας στη δίκη. Ο άλλος ωφελημένος ήταν ο ίδιος ο Α. Παπανδρέου: οι οξείες επιθέσεις που δέχθηκε δεν τον αποδυναμώσαν. Για τις μάζες του Κέντρου και της Αριστεράς ήταν ο ριζοσπάστης ηγέτης που φώναζε το «κατεστημένο», το οποίο για να τον αποδυναμώσει στρεφόταν σε μηχανορραφίες, όπως η «σκευωρία» του ΑΣΠΙΔΑ.

*Ο κ. Δημήτρης Παπαδιαμαντής είναι διδάκτωρ Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του Εθνικού - Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.